

Rozdział / Розділ / Chapter

XXIII

Relacje między Polakami i Ukraińcami w okresie 1917-1945

Українсько-польські відносини в період 1917-1945 років

Relations between Poles and Ukrainians in the 1917-1945 period

Svitlana Klymovska (Світлана КЛИМОВСЬКА)*

Oleksii Udovenko (Олексій УДОВЕНКО)

Abstrakt: Tematem pracy są stosunki polsko-ukraińskie w latach 1917-1945. Kompleksowa analiza bazuje na ukraińskich danych naukowych i literaturze naukowej. Artykuł analizuje główne wydarzenia z tego okresu: wojnę ukraińsko-polską, wojnę sowiecko-polską, kwestię języka ukraińskiego, represje, kwestie religijne, okupację przez władze sowieckie, powstanie, przesiedlenie. Celem pracy jest próba obiektywnego spojrzenia na wydarzenia tamtych czasów. **Słowa kluczowe:** Polska; Ukraina; Relacje; okres 1917-1945.

Анотація: Тема нашої праці польсько-українські відносини 1917-1945 років. Підставова інформація вичерпана з українських наукових даних и научної літератури. В рефераті проводиться аналіз основних подій з даного періоду: українсько-польська війна, радянсько-польська війна, питання щодо української мови, репресивні дії, релігійні питання, окупація радянською владою, повстанські дії, переселення. Ціль праці – спроба об'єктивно ознайомитись з подіями тих часів. **Ключові слова:** Польща; Україна; Відносини; Період 1917-1945 рр.

Summary: The main focus of the paper is the Polish-Ukrainian relations of the 1917-1945 period. The analysis is based on Ukrainian academic data and literature. The article analyzes the main events of the period: the Ukrainian-Polish war, the Soviet-Polish war, the question of the Ukrainian language, repressions, religious issues, occupation by the Soviet authorities, insurrection, resettlement. The purpose of the paper is an attempt to look objectively at the events of those times. **Key words:** Poland; Ukraine; Relations; Period 1917-1945.

* Corresponding author: svitlanaklymovska@gmail.com

Вступ. Тема українсько-польських відносин в період з 1917 до 1945 є цікавим і насиченим для обох народів. В нашій праці ми хочемо описати основні події тих часів і зробити їх аналіз. Основні події які ми взяли до уваги це: війна між новоствореною Польщею і Західно – Українською Народною Республікою, радянсько-польська війна, проведення поляками репресивних акцій проти українського населення в Західній Україні, вторгнення СРСР до Польщі в 1939, українсько-польська війна названа «Волинською різаниною» в 1943-1944 – початок національно-визвольної боротьби українців проти польського панування в Західній Україні. Проведення поляками етнічних чисток українського населення. Агресивні акції УПА та українського населення, виселення українців з Польщі до УРСР.

Війна між ЗУНР та Польщею 1918-1919 років. Ця війна розпочалася з боїв за Львів і прагнень обох народів здобути незалежності. Польсько-український конфлікт почався у Львові в ніч з 31 жовтня на 1 листопада 1918 року. Місто було захоплене українськими військами впродовж декількох днів. Для українців ця подія стала вихідною точкою для захоплення усієї Західної Галичини. У ширшому плані це повинно було стати основою для української держави в східній Галичині – під назвою Західно-Українська Народна Республіка зі столицею у Львові. Що було важко реалізувати, адже йшла Перша світова війна. Львів на той момент ще формально належав Австро-угорській імперії, сталася революція. Близько півтори тисячі озброєних солдатів і офіцерів австрійської армії українського походження без серйозного опору захопили австрійське управління провінцією, штаб австрійського військового командування, Сейм, центр міста, вокзал, пошту, казарми поліції та армії. Австро-угорські солдати і поліціанти були роззброєні, був заарештований

австрійський генерал-комендант Львова генерал Пфедфер. У більшості своїй австро-угорські війська заявили про свій нейтралітет і без опору здавали зброю. Ранком 1 листопада 1918 року над ратушею Львова вже розвівався український національний прапор¹.

Поляки що проживали на Галичині сподівалися, що найближчим часом Галичина увійде до складу Польщі, що відроджується. Тому 1 листопада в Перемишлі сталися перші зіткнення між польськими загонами міліції і нерегулярними озброєними формуваннями поляків з одного боку і формуваннями українців з іншого. Приводом для початку військових дій послужив інцидент 2 листопада біля залізничного вокзалу, в результаті якого загинуло 7 українців. 3 листопада до Перемишля увійшло 220 озброєних українських селян з навколишніх сіл, які вибили польську міліцію з міста. В ході битви селяни змогли заарештувати австрійського коменданта міста і командувача загонами польської міліції. Упродовж одного тижня в Перемишлі зберігався відносний спокій. Місто контролювалося українськими загонами, в які було покликане ще 500 чоловік².

10 листопада із заходу до Перемишля підійшли незначні регулярні польські війська. Українці, що протистояли їм, мали людську перевагу більше ніж в 3 рази. На підступах до Перемишля розв'язався бій, в результаті якого місто перейшло під контроль польської армії. Узяття Перемишля поляками дозволило їм розгорнути наступ на Львів, де йшли інтенсивні вуличні бої. В ході боїв сформувалась регулярна армія Західно-Української Народної Республіки – Українська Галицька армія. Після ліквідації УГА в протистоянні з одного боку Польщі з іншого більшовикам війна закінчилась.

---

¹ В. А. Савченко, *Дванадцять війн за Україну*, Харків: Фоліо 2006, с. 415.

² *Ibidem*, с. 417.

Під час цієї війни близько 10 тисяч поляків і 15 тисяч українців загинули. 17 липня був підписаний договір про припинення вогню. В наслідок Ялтинської конференції договорів польське населення що проживає на Східній Галичині було переселено на територію Польщі, а кордон зміщений на користь СРСР до лінії Керзона.

Перша радянсько-польська війна 1920 р. Після капітуляції Німеччини в Першій світовій війні, Росія анулювала рішення, прийняті під час підписання Брестського миру. У грудні 1918 року Росія займає Мінськ, в січні 1919 року – Вільно. Поляки прагнули затримати Червону Армію, яка просувалася на захід, і утворили лінію оборони на територіях, зайнятих німцями. У вересні польська сторона підписала Варшавський договір про боротьбу проти Червоної Армії разом з лідером Української Народної Республіки – Симоном Петлюрою.

Суть договору полягала в визнанні незалежності УНР з одного боку, Симон Петлюра погодився визнати українсько-польський кордон по річці Збруч і далі по Прип'яті та надати військову підтримку. З іншого боку польський уряд і Юзеф Пілсудський відмовилися від своїх намірів розширити кордони Польщі до тих що простягалися в Речі Посполитій 1772 року. До складу Польщі мала увійти Східна Галичина і 5 повітів Волині, тобто територія, що належала Австро-Угорщині та Росії.

У жовтні 1919 року польська сторона ініціювала мирні переговори з «червоними» – вони тривали до грудня. На цей час поляки зупинили наступ на російську Червону Армію – це було вигідно «червоним», які скористалися паузою і розбили загін Петлюри.

Навесні поляки підписують ще одну угоду з українською стороною. В кінці квітня, за згодою Петлюри, польські війська почали наступ по території України. У травні їм вдалося зайняти Київ. Наступ «червоних» було зупинено. Радянська армія під командуванням Буденного прорвала

польську лінію оборони й змусила поляків покинути Київ. Почалося переслідування радянськими військами польських ослаблених загонів. В кінці липня «червоні» зайняли Білосток, Гродно, Вільнюс і підійшли до Варшави.

У варшавському бою в серпні 1920 року полякам вдалося відбити відкинути частини червоної армії. До 12 жовтня поляки закріпилися на лінії: Дубно, Тернополя, Дрісса, Мінськ, після чого слідувало підписання указу про складання зброї. 18 жовтня бойові дії по обидва боки були зупинені. Закінчилася війна підписанням 18 березня 1921 року Ризького договору і встановленням східних кордонів Польщі³.

Ризький договір фактично розірвав договір між Польщею та Симоном Петлюрою. Що являлося зрадою для українського народу зі сторони Польщі.

Пацифікація у Галичині. Рішення про проведення «пацифікації» було прийняте Юзефом Пілсудським 24 серпня 1930 року. На першому етапі (вересень) до акції була залучена поліція – 17 спеціальних груп і сили місцевої поліції. 3 жовтня були притягнені також військові підрозділи (10 ескадронів кавалерії). Фактично акція була розпочата 14 вересня і тривала до листопада 1930 року⁴.

У Львів був спрямований начальник східного відділу МВС Польщі Броніслав Перацький, який зміг здійснити операції по арешту більшості найбільш активних членів ОУН-УВО. Згідно з даними польського МВС, акції були проведені в 450 селах 16 повітів Галичини. У Тернопільському воєводстві в 53 селах акція проводилася повторно.

---

³ А. Г. Папакін, *Польсько-радянська війна 1919—1920*. Електронний ресурс: http://www.history.org.ua/?termin=Polsko_radanska_1920 (режим доступу 14.06.2017)

⁴ Д. В. Архірейський, О. Г. Бажан, Т. В. Бикова та ін., *Нариси з історії політичного терору і тероризму в Україні XIX—XX ст.* Інститут історії України НАН України, Київ: Наукова Думка, 2002, с. 515

За літо-осінь 1930 року за підозрою і за участь в акції ОУН-УВО 1739 чоловік було заарештовано, з них до 10 січня 1931 року 596 чоловік було звільнено. За даними емігрантських джерел того періоду, сім чоловік загинуло і декілька сотень чоловік отримали травми і поранення. У місцях, де польській поліції було відомо про контроль ОУН-УВО над різними громадськими об'єднаннями, такі об'єднання були закриті – зокрема, йдеться про відділення «Пласту», «Лугу», «Сокола», філії «Просвіти», окремі кооперативи. Також були закриті окремі українські гімназії в Тернополі, Рогатині і Станіславові.

У жовтні 1930 року був убитий глава польського відділення ОУН Юліан Головинський – за офіційною версією польської влади, він був «застрелений при спробі до втечі під час слідчого експерименту». Після смерті Головинського ОУН оголосила наказ про припинення «акції саботажу».

Дії польської влади не дозволили повною мірою реалізувати задуми ОУН-УВО по провокації широкомасштабних і жорстких акцій у відповідь польських репресивних органів, спрямованих проти українців.

Береза Каргузька. З приходом до влади в Польщі в результаті державного перевороту 1926 року Юзефа Пілсудського тут встановився авторитарний режим, що відомий як «санация» (sanacja, «оздоровлення»), полягав в «оздоровленні» громадського життя країни шляхом згортання демократичних інститутів, обмеженням прав парламенту і зміцненням виконавчої влади. Політична опозиція переслідувалася правовими засобами і силовими методами. Стосовно національних меншин проводилася політика «культурного пригнічення», яка восени 1930 переросла в масові репресії проти українського населення Галичини і Волині («Пацифікація»). Приводом

для «пацифікації» (заспокоєння) послужили численні антипольські акції ОУН (підпали садиб польських колоністів, руйнування ліній зв'язку і т.п.

В ході «пацифікації» застосовувався принцип колективної відповідальності. Підрозділи польської поліції і армії були введені у більш ніж 800 сіл, було заарештовано більш як 2 тисячі чоловік, ліквідовані українські організації, спалені близько 500 будинків⁵. Українські депутати сейму, щоб не допустити їх участі у виборах, були поміщені під домашній арешт. Складовою частиною «пацифікації» стали українські погроми з боку польських шовіністичних угруповань. Справа дійшла до того, що в 1932 Ліга Націй засудила дії польського уряду щодо українського народу.

Через два дні, 17 червня, президент Польщі Ігнацій Мосціцький видав розпорядження про створення табору у Берези-Картузкої. Через цей табір пройшли сотні українців, у тому числі членів Організації українських націоналістів. Зокрема, в 1934 у Берези-Картузкої знаходилося 200 ув'язнених, у тому числі 120 українських націоналістів, 40 членів украї правої польської партії «ONR» (Національно-радикальний табір. *Obóz Narodowo – Radykalny*) і близько 40 членів Комуністичної партії Західної України.

У таборі Береза-Картузська дозволялося містити людей до трьох місяців без суду, виключно по адміністративному рішенню поліції або глави воєводства. Адміністрація табору мала право додати термін (тобто залишити ув'язненого на повторні три місяці), чим досить часто користувалася. Ув'язненого могли звільнити достроково при відмові від «антидержавної діяльності» і підписанні спеціального обов'язку.

---

⁵ *Береза Картузька. Довідник з історії України.* Електронний ресурс: <http://history.franko.lviv.ua/lb.htm> (режим доступу 7.07.2017).

Попри протести політичних сил, що виступали проти режиму «санациї», табір продовжував існувати, ставши місцем укладення представників лівих організацій і активістів етнічних меншин – українців, білорусів, росіян. З моменту створення до 1 грудня 1934 року комендантом табору був Болеслав Греффнер, потім до його закриття – Йозеф Камала-Курганний. У радянських джерелах табір називався «концентраційним», а його існування вважалося свідоцтвом «фашистської» суті санаційного режиму. Кількість ув'язнених коливалася від 100 до 900 чоловік. До 1 вересня 1939 року через табір пройшло близько 3000 чоловік (документи цих ув'язнених збереглися і знаходяться у Брестському обласному архіві). Після нападу Німеччини на Польщу (точніше, перші арешти почалися вже 30 серпня) польська влада почала масову ізоляцію «неблагонадійних елементів»: польських громадян німецької національності, членів українських і білоруських національних організацій, колишніх членів Компартії Західної України. У табір було доставлено від 1,5 до 2 тис. осіб німецької національності (у тому числі близько 500 колишніх членів Компартії Польщі, Компартії жінок), від 3 до 5 тис. членів українських організацій. У цей період (1-18 вересня) документація або не велася, або була знищена. Загальна кількість ув'язнених за увесь період існування табору можна оцінити в 8-10 тис. чоловік⁴.

Друга польсько-радянська війна 1939 р. 23. 08. 1939 року німецька делегація прибула в Москву де сторони підписали договір про не напад – «Пакт Молотова – Ріббентропа» між Радянським Союзом та Німеччиною угода була розрахована на 10 років, додатково там був узгоджений таємний протокол в якому йшлося про агресивні дії проти

---

⁴ *Берега Картузька. Довідник з історії України.* Електронний ресурс: <http://history.franko.lviv.ua/lb.htm> (режим доступу 7.07.2017).

Польщі і її розподіл були визначені сфери впливу обох сторін на її території.

8 вересня на західних кордонах України, було сформовано перші три військові групи: Вінницька, Житомирська й Одеська. Наступного дня начальником Генерального штабу Червоної армії і наркомом оборони СРСР видано накази № 16633 Військовій Раді БОВО і № 16634 Військовій Раді КОВО про початок підготовки бойових дій проти Польщі.

В ночі з 17 на 18 вересня радянськими військами захоплено Тернопіль, що стало початком вступу України в складі СРСР в другу світову війну. Впродовж наступних 18-19 вересня були захоплені міста – Дубно, Красне, Озерна, Сокаль, Броди, Бібрка, Рогатин, Долина. Після низки дипломатичних перемовин і відповідного остаточного узгодження демаркаційної лінії, впродовж 22-24 вересня німецькі війська передавали СРСР міста України та Білорусії, що були ними раніше захоплені.

В результаті Польського походу на Радянський Союз були приєднані території на заході України та заході Білорусі. Прокладений кордон було затверджено радянсько-німецьким договором про кордони від 28 вересня 1939 року, він переважно сходився з «лінією Керзона», що була рекомендована в 1919 році на Паризькій мирній конференції як східний кордон Польщі.

17 вересня 1939 року почалася друга польсько – радянська війна, коли СРСР за попередньою змовою вступили в другу світову війну на боці Німеччини. Порушивши цим низку умов які захищали Польщу від агресивних дій, зокрема, Пакту Бріана – Келлога і «Протоколу Літвінова». В радянській історіографії напад на Польщу несе назву

«Визвольний похід Червоної Армії у Західну Україну й Західну Білорусь 1939 року».

Після капітуляції Німеччини в Першій світовій війні, Росія анулювала рішення, прийняті під час підписання Брестського миру. У грудні 1918 року Росія займає Мінськ, в січні 1919 року – Вільно.

Поляки прагнули затримати Червону Армію, яка просувалася на захід, і утворили лінію оборони на територіях, зайнятих німцями. До лінії оборони підійшли «червоні» – так сформувався радянсько-польський фронт – він проходив по території Білорусії та Литви. В кінці лютого було оголошено про поновлення Литовсько-Білоруської Радянської Соціалістичної Республіки.

Основна мета керівництва Польщі на чолі з Юзефом Пілсудським було відновити Польщу в її історичних кордонах Речі Посполитої до 1772 року з встановленим контролем над Білоруссю, Україною, Литвою і геополітичне домінування в Східній Європі. У вересні польська сторона підписала угоду про боротьбу проти Червоної Армії з лідером Української Народної Республіки – Симоном Петлюрою.

Юзефу Пілсудському довелося розірвати угоду, підписану з лідером «білих» О.Денікіним. Плани Денікіна відновити російські території в межах до Першої світової війни не відповідали інтересам Польщі. Денікін відмовився визнати незалежний статус Польщі.

У жовтні 1919 року польська сторона ініціювала мирні переговори з «червоними» – вони тривали до грудня. На цей час поляки зупинили наступ на російську Червону Армію – це було вигідно «червоним», які скористалися паузою і розбили загони Петлюри і Денікіна.

Навесні поляки підписують ще одну угоду з українською стороною. В кінці квітня, за згодою Петлюри, польські війська почали наступ по території України. У травні їм вдалося зайняти Київ. Наступ

«червоних» було зупинено. Радянські війська почали нову спробу наступу на поляків в кінці травня – початку червня. Армія під командуванням Буденного прорвала польську лінію оборони і змусила поляків покинути Київ. Почалося переслідування радянськими військами польських ослаблених загонів. В кінці липня «червоні» зайняли Білосток, Гродно, Вільнюс, а війська М.Тухачевського підійшли до Варшави.

Ключовий момент всієї війни – варшавський бій (серпень 1920 року). Полякам вдалося дати відсіч «червоним» і відтіснити їх. Червона Армія зазнала також поразки і на півдні Польщі. В наслідок відступили всі радянські частини. До 12 жовтня поляки закріпилися на лінії: Дубно, Тернополя, Дрісса, Мінськ, після чого слідувало підписання указу про складання зброї. 18 жовтня бойові дії по обидва боки були зупинені. Закінчилася війна підписанням 18 березня 1921 року Ризького договору і встановленням східних кордонів Польщі.

Волинська трагедія. Найбільш кривавий епізод українсько-польського конфлікту в середині ХХ століття, яке виділяється із загальної картини україно-польського озброєного конфлікту. Досить часто польські історики трактують ці події виключно як антипольську акцію УПА, а українські акцентують увагу на мотивах, що привели до проведення УПА цієї акції, а також приділяють значну увагу діям у відповідь Армії Крайової проти цивільного українського населення, у тому числі на території Польщі.

Німецька окупаційна влада всіляко сприяла розпалюванню етнічного конфлікту між поляками і українцями. Відносно українців, що мешкають на території довоєнної Польщі, вони в цілому проводили м'якшу окупаційну політику. При тому, що німецька окупаційна влада заарештувала українських політиків, що сформували національний уряд

у Львові, німецька адміністрація не переслідувала українську інтелігенцію і духівництво і дозволила сформувати українську поліцію.

У кінці 1942 року, з крайньої фракції ОУН (б), була створена УПА, на чолі зі Степаном Бандерою. УПА приступила до винищування польського населення, що мешкає в південно-східних провінціях довоєнної Польщі. Уперше така акція пройшла на Волині, в селі Паросла Деручи, 9 лютого 1943 року, де було убито 179 чоловік. Спроби переговорів між польським урядом у вигнанні і УПА, були перервані 10 липня 1943 року, після звірячого вбивства в селі Куш Зигмунда Яна Рамела (посланця польського уряду у Волинь), якого розірвали кінями. Того ж дня були розпочаті масові вбивства польського населення на Волині. Хоча випадки знищення українців і поляків зафіксовані з 1942 року⁶, коли дії українських озброєних загонів спочатку були спрямовані проти тих, що охороняли ліси і державні маєтки (легеншафты) поляків – службовців німецької адміністрації. Потім вони поширилися також на поляків, що мешкають в сільській місцевості, – спочатку на тих, що прибули в між військовий період, а потім і що жили там постійно. Свого піку події досягли 11 липня 1943 року, коли одночасно було атаковано понад 150 польських населених пунктів. 11 липня 1943 року в Кисилині було убито 90 чоловік, що зібралися на месу в костьолі, у тому числі і місцевого ксьондза Олексія Шавлівського.

УПА також вбивала українців, що надають допомогу полякам. Також УПА вимагала від українців, що мають змішану сім'ю, вбивства їх найближчих родичів-поляків. У знищенні поляків брала участь частина цивільного населення українських сіл, а в знищенні українців –

---

⁶ І. І. Ільющин, *Протистояння УПА і АК (Армії Крайової) в роки Другої Світової війни на тлі діяльності польського підпілля в Західній Україні*, 2001, К.: Інститут історії України, с. 289.

укомплектовані поляками загони допоміжної поліції і жандармерії, що підкорялися німцям. Тисячі поляків були убиті в довоєнних львівському, тернопільському і станіславському воєводствах, де до геноциду проти поляків приєдналася дивізія СС «Галичина» (до складу якої входили українці). 28 лютого 1944 року вона знищила село Хута Пиняцка, в якому загинуло близько 700 осіб.

В цілому історики солідарні в тому, що жертвами різанини тільки на Волині стало не менше 30-40 тисяч поляків, імовірнісні оцінки збільшують ці цифри до 50-60 тисяч, а з урахуванням інших територій число жертв серед польського населення досягло 75-100 тисячі ході дискусії про число жертв з польського боку давалися оцінки від 30 до 80 тисячб.

На Україні подібні підрахунки не проводилися, число загиблих з українського боку оцінюється в декілька тисяч чоловік, при цьому одні історики пишуть про кількість загиблих українців тільки на Волині від 2 до 3 тисяч, інші про те, що в 1943-1944 роках безпосередньо від дій тих, що підкоряються Армії Крайовій польських озброєних формувань загинуло не менше 2 тисяч цивільних українців.

Виселення українців з Польщі до УРСР. 9 вересня 1944 Польський комітет національного звільнення уклав три міжнародні угоди (Республіканські договори) з трьома радянськими республіками: БССР, УРСР і ЛитССР. Офіційна назва договору між ПНР і СРСР : «Угода між Урядом Української Радянської Соціалістичної Республіки і Польським Комітетом Національного звільнення про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР». З польського боку договір підписав голова ПНВК Едвард Осубка-Моравський, з українською – голова СНК УРСР Н. С. Хрущов. Договір надавав можливість виїзду українцям, білорусам і росіянам в УРСР

і повернення в Польщу поляків і євреїв, які за станом на 17 вересня 1939 р. були громадянами Польщі.

Договір містив і таємну частину – детальну інструкцію виконання, яка була передана польському уряду 22 вересня 1944 р. представником СРСР при ПНВК – генералом Н. А. Булганіним.

Головними представниками польського уряду у справі евакуації українського населення з Польщі були: консул Мечислав Рогальський (до 30 квітня 1945 р.) і Йосип Беднарж (з 1 травня 1945 р. по 11 березня 1947 р.). Головними уповноваженими уряду УРСР виступали Н. В. Підгірний і М. А. Ромащенко (з 1 січня 1946 р.).

- Перший етап переселення. Територія, на якій відбувалася акція, охоплювала землі Рашевського, Люблінського і Краківського воєводств. Усіх їх розділили на 15 районів, в кожному з яких діяла окрема, так звана польсько-українська комісія. У повноваження цих комісій входило збір заяв від місцевого населення про виїзд, підготовка списків переселенців і евакуаційних карт, організація транспорту, і т. п.
- Другий етап переселення. Другий етап тривав з 1 січня до кінця серпня 1945 року. Взимку репатріація була призупинена із-за складних погодних умов. Навесні 1945 року поїхали жителі зруйнованих при відступі німецьких військ сіл з районів Лупковського і Дукельського перевалів. Це була, практично, остання група осіб, які добровільно погодилися на виїзд в СРСР.
- Третій етап переселення. Третій етап тривав з 1 вересня по 31 грудня 1945. Для супроводу людей були задіяні частини 3-ї, 8-ї і 9-ї дивізій польської армії. На цьому етапі з Польщі виселені 81806 чоловік (22854 сімей). Насильницька депортація охопила чотири райони: Залеській, Перемишль, Санчат і Любачів. Депортація

супроводжувалася репресіями. Зокрема 21 вересня 1945 був уперше заарештований греко-католицький єпископ Перемишльський Йосафат Коциловський.

- Четвертий етап переселення. Четвертий етап тривав з 1 січня по 15 червня 1946. У 1946 загонів Польської народної армії здійснювали акції пригнічення, зокрема в наступних селах: Терка (30 жертв), Бжозовець округ Чашина (9 жертв), Суровичин Поляни (9 жертв), Карликів (14 жертв) Мхава (кількість жертв невідома). Кривавою була різанина в Завадці Мороховській, де 56 жителів села було убито солдатами

5 квітня 1946 була створена Оперативна група «Жешув» (GO «Rzeszów») під командуванням генерала Яна Роткевича. Цій організації були підпорядковані 3-я, 8-а і 9-а піхотні дивізії і усі сили WOP, KBW, MO і MBP. 26 квітня 1946 генерал Стефан Моссор наказав до 15 червня вивести на Україну 14045 сімей, які за даними комісій з переселення все ще залишалися в цьому районі. Для досягнення цієї мети було збільшено число сімей, що депортувалися, з 100 до 500 в день.

Всього, під час проведення акції, було переселено близько 480000 чоловік (122450 українських сімей), у тому числі:

- з Краківського воєводства – 21776 чоловік,
- з Рашевського воєводства – 267790 чоловік,
- з Люблінського воєводства – 190734 людини⁷.

6 травня 1947 р. уряди ПНР і СРСР оголосили спільну заяву про закінчення переселення поляків з території УРСР в Польщу і українського населення з території Польщі в УРСР.

---

⁷ А. Цаль, *Етапи переселення українців з Польщі у 1944-1946 рр.* Електронний ресурс: <http://obereg.at.ua/publ/2-1-0-32> (режим доступу 18.05.2017).

Радянсько-польський договір. Угода між Польською Республікою і СРСР на тему перебігу польсько-радянського кордону складений в Москві 16 серпня 1945.

Посилаючись на рішення Ялтинської конференції визначено новий кордон уздовж «лінії Керзона», з відхиленнями від цієї лінії на користь Польщі, що підкреслювалось в тодішньому тексті угоди (хоч фактично було навпаки).

Від імені Польщі угоду підписав Едвард Особка-Моравській, а від імені СРСР В'ячеслав Молотов. Обмін ратифікованих документів наступив 5 лютого 1946 у Варшаві, і від того дня угода була такою, що зобов'язує, тобто від того дня де-юре існує у своєму сьогоднішньому вигляді польська східна (границя поза меншими пізнішими змінами (див. Угода про зміну кордонів з 15 лютого 1951).

Підставовою поміткою кордону мала бути так звана лінія Керзона. Фактично східна границя відхилялася на довжині 80 км від стику з литовською границею до півдня на збиток Польщі, в тому ж максимально в районі Гродно про 22 км (де лінія Керзона пробігала уздовж Немна), хоч в прикордонній угоді з 1945 р.(ст. 1) констатують формально всього лише про відхилення на користь Польщі від так званої лінії Керзона. Не було то навіть згідне із зобов'язаннями, початими щодо західних союзників в Ялті згідно з яким кордон мав бути вздовж так званої «лінія Керзона з відхиленнями на користь Польщі». У результаті по радянській стороні опинилися такі регіони і місцевості як наприклад Сувальщина Сопочківська і Одельськ населення яких 100% поляків. Єдиним винятком на цілій довгій польсько-радянській границі, коли встановлено її перебіг на схід від так званої лінії Курзона, тобто на користь Польщі, є випадок Білобашти.

Мешканці місцевостей, лежачих по східній стороні лінії Курзона протягом довгого періоду вважали, що радянська адміністрація всього лише тимчасова. Збирали підписи, писали до властей у Варшаві, чинили пасивний і чинний опір радянській або під загрозою репресіями масово утікали на захід.

Підсумок. Аналізуючи польсько-українські відносини в період з 1917 до 1945 можна сказати, що це був важкий історичний період для обох сторін. Проглядається динаміка подій, що негативно впливали на польсько-українські відносини, найголовнішими з них можна виділити Пацифікацію і створення Берези-Катувської стосовно до українського народу і Волинську трагедію стосовно поляків, осад яких помітний і на сучасному етапі відносин між країнами. Серед позитивних моментів можна підкреслити спробу співпраці Симона Петлюри і Юзефа Пілсудського в польсько-радянській війні. На нашу думку обраний період є найскладнішим в історії відносин України та Польщі.

Literatura / Література / References

- Архієрейський, Д. В., Бажан, О. Г., Бикова, Т. В. та ін. (2002). Нариси з історії політичного терору і тероризму в Україні XIX—XX ст. Інститут історії України НАН України, Київ: Наукова Думка.
- Береза Картузька. (2017). Довідник з історії України. Електронний ресурс: <http://history.franko.lviv.ua/Ib.htm> (режим доступу 7.07.2017).
- Льюшин, І. І. (2001). Протистояння УПА і АК (Армії Крайової) в роки Другої Світової війни на тлі діяльності польського підпілля в Західній Україні. К.: Інститут історії України.
- Льюшин, І. І. (2003). Волинська трагедія 1943. Енциклопедія історії України. К.: В-во „Наукова думка”.
- Папакін, А. (2011). Польсько-радянська війна 1919—1920. Електронний ресурс:
- Папакін, А.Г. ПОЛЬСЬКО-РАДЯНСЬКА ВІЙНА 1919-1920. Електронний ресурс: http://www.history.org.ua/?termin=Polsko_radianska_1920 (режим доступу 14.06.2017).
- Савченко, В. А. (2006). Дванадцять війн за Україну. Харків: Фоліо.

Цаль, А. (2008). Етапи переселення українців з Польщі у 1944-1946 рр. Електронний ресурс: <http://obereg.at.ua/publ/2-1-0-32> (режим доступу 18.05.2017).

To cite this chapter:

Klymovska, S., Udovenko, O. (2019). Relations between Poles and Ukrainians in the 1917-1945 period. In: M. Apollo, M. Krupska-Klimczak (Eds.), *Poland and Ukraine: Problems and prospects* (pp. 488-505). Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.